

Παρουσίαση στη 1^η Επιμορφωτική Συνάντηση Εκπαιδευτικών ΣΔΕ, Αθήνα 2003

Συμβουλευτικές υπηρεσίες στα ΣΔΕ και συνεργασία των συμβουλών στήριξης με τους εκπαιδευτικούς: Η λειτουργία του συμβούλου – ψυχολόγου

Η παρουσίαση του νέου αυτού θέματος θα έχει τρεις εστίες.

Η πρώτη αφορά στη συνολική λειτουργία του ψυχολόγου στο σχολείο και τους κανόνες που τη διέπουν σύμφωνα με την ελληνική και τη διεθνή δεοντολογία. Η δεύτερη αφορά στην υπάρχουσα κατάσταση και τις δυνατότητες συνεργασίας ψυχολόγου – εκπαιδευτικών στα ΣΔΕ και η τρίτη στη μεταφορά μιας πρώτης εμπειρίας από τη συνεργασία μας στο ΣΔΕ Αχαρνών.

1. Όπως όλοι γνωρίζετε η συμμετοχή επαγγελματιών ψυχολόγων στην εκπαίδευση – με εξαίρεση ίσως κάποια ιδιωτικά σχολεία και κάποια πιλοτικά προγράμματα – αποτελεί νέο φαινόμενο στην Ελλάδα. Τα ΣΔΕ λοιπόν έχουν ακόμα μια πρωτοπορία στην ανάδειξη των μεθόδων που μπορούν να αναπτύξουν τη συνεργασία ανάμεσα στους εκπαιδευτικούς και τους ψυχολόγους.

Η πιο συχνή δυσκολία που συναντά κανείς όταν έρχεται σε επαφή με έναν ψυχολόγο - η οποία εκφράζει και μια γενικότερη κατάσταση στην χώρα μας - είναι συνήθως η διαπίστωση ότι δεν ξέρουμε τι ακριβώς κάνει. Εκεί χρειάζεται συχνά να επιστρατεύσουμε τη φαντασία, τις αναπαραστάσεις της κοινής γνώμης και καμιά φορά κάποιες εμπειρίες οι οποίες συχνά απέχουν πολύ από το να είναι σαφείς και συστηματικές. Με αυτό τον τρόπο αρκετά αποτελεσματικά μειώνουμε την αμηχανία που μας δημιουργείται. Με άλλα λόγια δεν μπορούμε να αντισταθούμε στο να προβάλλουμε στον ψυχολόγο αυτό που νομίζουμε ή θέλουμε να είναι (θυμηθείτε ατάκες του τύπου 'εσύ τώρα με ψυχολογείς', 'ήρέμησέ με' κλπ).

Όταν λοιπόν ανατρέχουμε στον ορθό λόγο για να εξηγήσουμε σε τι χρειάζεται ένας ψυχολόγος συνήθως καλύπτουμε με τη λέξη 'ειδικός' τη γνώση για μια ολόκληρη γκάμα φαινομένων που συνδέονται με την ψυχική υγεία και την ψυχική ασθένεια, τις κοινωνικές καταστάσεις και τις ανθρώπινες σχέσεις και ακόμα και την απλή έκφραση συμπεριφορών και συναισθημάτων. Πολλές φορές σχετίζουμε την αποτελεσματικότητα της δραστηριότητας του ψυχολόγου με τη γνώση του γύρω από θέματα και την ικανότητα του να δίνει συνταγές επίλυσης προβλημάτων.

Τις περισσότερες φορές δε που ένας ψυχολόγος εργάζεται σε κάποιο χώρο όπως ένα σχολείο ας πούμε, η τάση είναι να αναλάβει τις 'δύσκολες' περιπτώσεις και κάπως να απαλλάξει τη διαδικασία από την περιττή δυσκολία. Για παράδειγμα η σύμβαση εργασίας ενός συμβούλου –ψυχολόγου στα ΣΔΕ περιγράφει τα καθήκοντά του ως ατομική και ομαδική συμβουλευτική εκπαιδευόμενων, συνεντεύξεις - παρατηρήσεις (σημεία που απλώς είναι περιγραφικά) και παρεμβάσεις σε πρόσωπα ή ομάδες που **δυσκολεύονται** να λειτουργήσουν στο συγκεκριμένο εκπαιδευτικό πλαίσιο, και συνεργασία και συμβουλευτική υποστήριξη εκπαιδευτών για την αντιμετώπιση **προβλημάτων** στη διάρκεια του προγράμματος.

Τα δύο τελευταία καθήκοντα εμπεριέχουν στόχο και αυτός περιγράφεται με τις λέξεις δυσκολία και προβλήματα. Ο ψυχολόγος λοιπόν είναι για τις δύσκολες δουλειές... Επειδή λοιπόν κανείς δεν αγαπά τις δυσκολίες και θα θέλαμε με όσο πιο γρήγορο και απλό τρόπο να τις λύναμε, προσδοκούμε ο ειδικός να βρει τις λύσεις. Τώρα ποιες δυσκολίες είναι για ψυχολόγο και ποιες όχι, είναι κάτι που σχεδόν ποτέ δεν είναι ξεκάθαρο. Οφείλουμε λοιπόν να ξεκαθαρίσουμε ότι οι ψυχολόγοι ακολουθούν και τηρούν ήδη διαμορφωμένους κώδικες δεοντολογίας και ποιότητας της εργασίας τους οι οποίοι προστατεύουν κυρίως του πελάτες ή άλλους εμπλεκόμενους με τους ψυχολόγους ακριβώς για να μην δημιουργούνται

εσφαλμένες εντυπώσεις και λανθασμένες προσδοκίες. Ο ψυχολόγος που εργάζεται στα ΣΔΕ δεσμεύεται από τον **Κώδικα Δεοντολογίας** του Συλλόγου Ελλήνων Ψυχολόγων (Σ.Ε.Ψ.).

Ενδεικτικά αναφέρεται, ότι ο Κώδικας Δεοντολογίας του Σ.Ε.Ψ. πραγματεύεται θέματα όπως:

- σχέση προς συναδέλφους
- σχέση προς εκπροσώπους άλλων επαγγελμάτων
- σχέση προς τις υπηρεσίες όπου εργάζεται
- σχέση προς πελάτες ή προς υποκείμενα πειραματισμού (επαγγελματικό απόρρητο)

Ενδεικτικά μπορούμε να πούμε ότι δύο από τις θεμελιώδεις αρχές της λειτουργίας ενός ψυχολόγου είναι η εθελοντική αίτηση των υπηρεσιών του και η τήρηση του απορρήτου ως προς αυτούς που συνεργάζεται. Απαγορεύεται να επιβάλλει κάποιος ψυχολόγος τη συνεργασία μαζί του (να καλέσει κάποιον για παράδειγμα στο γραφείο του για συνεδρία), όπως επίσης απαγορεύεται να δημοσιοποιεί το περιεχόμενο αλλά και αυτή ακόμα την επίσκεψη ή άλλη συνεργασία του με πρόσωπα. Αν λοιπόν κάποιος ρωτήσει έναν ψυχολόγο αν βλέπει κάποιο πρόσωπο δεν μπορεί να περιμένει ότι θα πάρει απάντηση. Η δεύτερη αυτή αρχή πρέπει να ξέρετε ότι αίρεται μόνο κατόπιν εισαγγελικής εντολής.

Θα μπορούσαμε να πούμε κι άλλα, αλλά ο στόχος εδώ δεν είναι να αναπτύξουμε τους περιορισμούς που έχουμε όσο να συνειδητοποιήσουμε ότι υπάρχει μια λεπτή ισορροπία που πρέπει να τηρείται ανάμεσα στη λειτουργία του εκπαιδευτικού και τη λειτουργία του ψυχολόγου. Στη πραγματικότητα το μεγαλύτερο εργαλείο στη δουλειά του ψυχολόγου δεν είναι τόσο οι γνώσεις του όσο το ότι μπορεί κανείς να τον εμπιστευθεί γι αυτό που είναι. Ότι δεν θα εκτεθεί αν κάποιος του ανοιχτεί, ότι θα λάβει μια συγκεκριμένη, πολύ προσωπική και υπεύθυνη αντιμετώπιση σε όλα αυτά που τον βασανίζουν και για τα οποία καταφεύγει στις υπηρεσίες του ψυχολόγου.

Τα παραπάνω στις συνθήκες του σχολείου, μας οδηγούν στο να μιλάμε για μια σχετική αυτοτέλεια του ψυχολόγου. Δεν εννοούμε σε καμία περίπτωση την ασυδοσία ή την δημιουργία μιας εικόνας απομάκρυνσης ή μη εμπλοκής από τις διαδικασίες του σχολείου. Εννοούμε όμως τη δυνατότητα της στοιχειώδους αποστασιοποίησης από διαδικασίες που μπορεί να δημιουργούν την αίσθηση τόσο στους εκπαιδευόμενους, όσο και στους εκπαιδευτικούς ότι ο ψυχολόγος είναι ένας ακόμη εκπαιδευτικός. Αυτό μειώνει την δυνατότητα αυτών που θέλουν να του εκμυστηρευτούν κάποιες προσωπικές τους δυσκολίες να τον εμπιστευτούν. Πρόκειται λοιπόν για ένα ενδιαφέρον παιχνίδι ισορροπίας ανάμεσα στην αποδοχή και την ελευθερία, το οποίο χρειάζεται να απασχολεί όλο το σχολείο. Ή να το πούμε καλύτερα το σχολείο ως όλο.

Θα μπορούσε να αναρωτηθεί κανείς, πόσο η ύπαρξη ψυχολόγων στα ΣΔΕ είναι μια πολυτέλεια. Η απάντηση βρίσκεται στο γεγονός, ότι αυτή και μόνη η ύπαρξη ψυχολόγων δίνει ένα μήνυμα επάρκειας και φροντίδας από την πλευρά της ιθύνουσας αρχής. Αυτό είναι κάτι που απαντά σε πάγια αιτήματα των εκπαιδευόμενων σχετικών με την προσωπική πορεία τους και τελικά με ολόκληρο τον θεσμό των ΣΔΕ. Κατά τη γνώμη μου η πιο σημαντική συμβολή ενός ψυχολόγου στα ΣΔΕ είναι η ενίσχυση της ολότητας του σχολείου έτσι ώστε να αποτελεί πλαίσιο για την διορθωτική εμπειρία.

Ειδικότερα θέματα επαγγελματικής δραστηριότητας του ψυχολόγου στα ΣΔΕ:

- η άσκηση της επαγγελματικής δραστηριότητας του ψυχολόγου απαιτεί την ύπαρξη και ανάπτυξη μιας ανεξάρτητης Συμβουλευτικής Υπηρεσίας
- η εκούσια προσέλευση του ενδιαφερόμενου στην συμβουλευτική-ψυχολογική υπηρεσία είναι απαραίτητη προϋπόθεση της ψυχολογικής δεοντολογίας
- η διασφάλιση του απορρήτου τόσο του αιτήματος, όσο και της παρουσίας οποιουδήποτε αναζητά τις υπηρεσίες του ψυχολόγου καθιστά αδύνατη και αντιδεοντολογική την χρήση του απουσιολογίου για τους εκπαιδευόμενους
- η συμμετοχή του ψυχολόγου σε διαδικασίες εκπαιδευτικού χαρακτήρα (σύλλογος καθηγητών, οργάνωση και διαμόρφωση εκπαιδευτικού προγράμματος, αξιολόγηση και επιλογή εκπαιδευομένων, διάφορες σχολικές δραστηριότητες) ούτε επιβάλλεται, ούτε κρίνεται υποχρεωτική.
- ο κάθε ψυχολόγος καλείται να αποφασίζει, σύμφωνα με την επιστημονική του κατάρτιση και την γνώμη της επιστημονικής του ομάδας, αν η συμμετοχή του σε κάποια από τις αναφερθείσες διαδικασίες εκπαιδευτικού χαρακτήρα είναι επιθυμητή ή/και αναγκαία.

- σε κάθε περίπτωση η συμμετοχή του θα πρέπει να είναι προσεκτική, διακριτική και να έχει χαρακτήρα συμβουλευτικό -μέσα από την παροχή πληροφοριών, την έκφραση σκέψεων και παρατηρήσεων, την προσπάθεια κατανόησης, την διευκόλυνση της επικοινωνίας- και όχι συναποφασιστικό, γιατί το αντίθετο θα παρεμπόδιζε την απαιτούμενη αποστασιοποίηση και ουδετερότητα.

2. Οι δυσκολίες στα ΣΔΕ

Ο όρος 'Δεύτερη Ευκαιρία' είναι πολυσήμαντος και επιδέχεται πολλαπλών αναγνώσεων και χρήσεων. Συνδέεται με ζητήματα που για κάποιους από τους εκπαιδευόμενους συχνά έχουν βαθύ ηθικό ή και υπαρξιακό χαρακτήρα. Τέτοια ζητήματα σχετίζονται συχνά με την προσωπική δικαίωση, το δίκιο και το άδικο, τον οίκτο και τον φθόνο, την ικανοποίηση και την τιμωρία, το φιλότιμο και την αχαριστία, την οριοθέτηση και την ελευθερία, την αποδοχή και την απόρριψη, κ.α.

Το βίωμα της προσωπικής εμπλοκής των εκπαιδευόμενων στη σχολική ζωή συχνά οδηγεί τέτοια 'δύσχηρστα', από συναισθηματική άποψη, ζητήματα στην έκφρασή τους μέσω συμπεριφορών και στάσεων ακραίων ή δυσανάλογων της ηλικίας τους. Οφείλουμε ωστόσο να έχουμε υπόψη μας, ότι για τους περισσότερους από τους εκπαιδευόμενους, η 'πρώτη ευκαιρία' και η διακοπή της φοίτησης στη πρώιμη εφηβεία τους αποτελεί τραυματική εμπειρία, με διάφορες προσωπικές και κοινωνικές συνέπειες. Για πολλούς άντρες και γυναίκες εκπαιδευόμενους η συνεπαγόμενη έλλειψη μόρφωσης έχει σηματοδοτήσει την πορεία τους, έχει γίνει ένα από τα εμπόδια στις προσωπικές και κοινωνικές συναναστροφές τους, αναφέρονται με δυσάρεστα συναισθήματα σε αυτό όταν δεν το κρύβουν επιμελώς, και συχνά αποτελεί έναν από τους θεμέλιους λίθους της χαμηλής αυτοεκτίμησής τους. Δεν είναι άλλωστε τυχαίο, ότι το ένα μεγάλο μέρος των εκπαιδευόμενων μας είναι άνεργοι και υποαπασχολούμενοι, παρ' όλο που πολλοί από αυτούς είναι άνθρωποι με μεγάλη κοινωνική εμπειρία. Αξίζει να επισημανθεί επίσης ότι τα συναισθήματα που νιώθουν ως προς την πρώτη ανολοκλήρωτη προσπάθειά τους στη βασική εκπαίδευση είναι στενά συνδεδεμένα με το άμεσο οικογενειακό τους περιβάλλον, αφού η στάση των γονιών τους (ανεξάρτητα από την εμπλοκή τους στην τελική απόφαση κάποιου να μην φοιτήσει) υπήρξε σχεδόν πάντα καθοριστική. Πρόκειται για ένα πλέγμα έντονων - κυρίως δυσάρεστων - συναισθημάτων (ντροπή, ενοχή, θυμός, θλίψη, αίσθηση αδικίας, απογοήτευση κ.α.) τα οποία έχουν συνδέσει στο παρελθόν οι εκπαιδευόμενοι με το σχολείο και τα οποία δεν αρκεί η γενναία απόφασή τους να φοιτήσουν για να αλλάξουν. Χρειάζεται να γίνουν αντικείμενο επεξεργασίας.

Τα ΣΔΕ λοιπόν αναφέρονται σε έναν πληθυσμό που κύριο χαρακτηριστικό του δεν είναι μόνο η έλλειψη βασικής εκπαίδευσης, όσο και ότι έχει χρεωθεί προσωπικά και κοινωνικά τη σχολική αποτυχία και αυτό είναι που κάνει τα ΣΔΕ να διαφέρουν όχι μόνο από το τυπικό σχολείο, αλλά και από άλλες δομές επιμόρφωσης ή εκπαίδευσης ενηλίκων. Γι' αυτό και έχουν να αντιμετωπίσουν το φαινόμενο, κατά το οποίο η μάθηση χρειάζεται περάσει από την επίλυση ή την αποφόρτιση εκπαιδευτικών καταστάσεων στις οποίες οι εκπαιδευόμενοι δεν μπορούν παρά να 'προβάλλουν' τις δυσκολίες που έχουν αντιμετωπίσει στην προηγούμενη εμπειρία τους. Το ερώτημα που θέτουν συμβολικά θα μπορούσε να είναι: "Έχω πραγματικά μια δεύτερη ευκαιρία;"

Το συμβολικό μήνυμα – ή αν προτιμάτε η 'απόδειξη' – του πόσο αληθινή είναι η δεύτερη ευκαιρία για το κάθε ένα εκπαιδευόμενο μέλος του σχολείου, αποτελεί και το αντικείμενο της **επανα-κοινωνικοποιητικής λειτουργίας** των ΣΔΕ. Με άλλα λόγια η σχολική ζωή στα ΣΔΕ εμπεριέχει διαδικασίες στις οποίες εμφανίζονται και μπορούν να αντιμετωπίζονται όλα τα παραπάνω φαινόμενα. Αυτές οι διαδικασίες εστιάζουν:

- στη διαχείριση των κρίσεων ταυτότητας
- στον επαναπροσδιορισμό της προσωπικής πορείας
- στην αυτογνωσία
- στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων και
- τη διαπραγμάτευση κοινωνικών αναπαραστάσεων.

Στόχος αυτών των διαδικασιών είναι η **διορθωτική εμπειρία**, η οποία αποτελεί και λύση για ότι μέχρι τώρα στεκόταν εμπόδιο στην προσωπική και κοινωνική εξέλιξη των εκπαιδευόμενων.

Οι αρχές των κοινοτικών μοντέλων

Η επεξεργασία των παραπάνω δεν μπορεί να επιτευχθεί παρά μόνο αναπτύσσοντας το σχολείο ως όλο, μέσω της απαρτίωσης των μελών του. Χρειάζεται δηλαδή η ανάπτυξη της συνείδησης μεταξύ των εκπαιδευόμενων, των εκπαιδευτικών και των συμβούλων ότι από κοινού δραστηριοποιούμαστε για στόχους που μας ενώνουν.

Τέτοιου είδους διαδικασίες ευνοούνται από μοντέλα **κοινοτικού** τύπου όπου όλα τα μέλη τους (εκπαιδευτικοί, εκπαιδευόμενοι, σύμβουλοι) αλληλεπιδρούν με τις αρχές της *δημοκρατικότητας*, της *επιτρεπτικότητας*, της *κοινοτικότητας* και της *αντιμετώπισης της πραγματικότητας*.

Προκύπτει λοιπόν ένα πλέγμα δοκιμασμένων αρχών που στην εφαρμογή τους επιτρέπουν αυτό που προηγουμένως αναφέρθηκε ως διορθωτική εμπειρία. Πρόκειται επίσης και για τη δυνατότητα η σχολική ζωή να μην αποστεώνεται απελευθερώνοντας τη δημιουργικότητα των μελών της και αναζητώντας ολοένα και πιο ενδιαφέρουσες δραστηριότητες. Απομένει ωστόσο, να αναρωτηθούμε πως μπορούν να γίνουν αυτά πράξη στη σχολική ζωή.

Στο ΣΔΕ Αχαρνών μέσω της εφαρμογής της Συμμετοχικής Έρευνας - Δράσης προέκυψαν

- A) Συστηματική συνεργασία με τη Διεύθυνση του σχολείου
- B) Αιτήματα ατομικής συμβουλευτικής από εκπαιδευτικούς
- Γ) Συνεργασία στα πλαίσια του συλλόγου
- Δ) Συνεργασία στα πλαίσια ομάδας εκπαιδευτικών
- Ε) Συνεργασία στα πλαίσια εργασιών και ερευνών

Εστιάζουμε στο θετικό και στο υγιές. Αποφεύγουμε τη συμπτωματολογία.

Η ανάδειξη του ΣΔΕ ως όλου και η προσωπική εμπλοκή στις διαδικασίες του αποτελούν αντίδοτο στην τελειοθηρία, τον κάματο, την πειθαρχία και τον ανταγωνισμό. Τα ΣΔΕ μπορούν να είναι σημεία αναφοράς στην **παιδεία** και στην **πορεία ζωής** κάθε εμπλεκόμενου μέλους τους.